

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКЕ НАПОВНЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

*Стаття присвячена дослідженню фразеологічних одиниць, наявних у постмодерністському романі Д. Ффорде *The Eyre Affair*. Проведена класифікація та верифікація даних вибірки. Значна увага звертається на особливості постмодерністського дискурсу.*

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, ідіома, постмодерн, постмодерністський дискурс, ризома, техніка колажу, нарація.*

*Статья посвящается исследованию фразеологических единиц, присутствующих в постмодернистском романе Д. Ффорде *The Eyre Affair*. Выполнена классификация и верификация данных выборки. Значительное внимание уделяется особенностям постмодернистского дискурса.*

Ключевые слова: *фразеологическая единица, идиома, постмодерн, постмодернистский дискурс, ризома, техника коллажа, нарация.*

*The article is devoted to the investigation of phraseological units which are present in D. Fforde's postmodernist novel *The Eyre Affair*. Classification and verification of the data are implemented. Special attention is paid to the peculiarities of postmodernist discourse.*

Key words: *phraseological unit, idiom, postmodern, postmodernist discourse, rhizome, collage technique, narration.*

Фразеологічні одиниці (далі – ФО) та їхні властивості привертають увагу лінгвістів уже понад століття. Вивчення морфологічних, синтаксичних, семантичних, прагматичних та текстолінгвістичних аспектів фразеології є актуальними й нині. Зокрема, чимало науковців, досліджуючи фразеологізми, напружували власні класифікації за конкретними критеріями: семантичними – В.В. Виноградов (1947), М.М. Шанський (1969), А.П. Кауї (1988, 1994), І. Мельчук (1995, 1998); культурологічними – В. Телія (1998), Д. Добровольський, Е. Пірайнен (1997), Д. Сінклер (1996, 1998), А. Вежбицька (2007); функційними – Г. Бургер (1998); прагматичними – Норрік (1988), Ч. Філмор, Кей та М. О'Конор (1988); граматичними – Г. Нюнберг, І. Саг (1994); за корпусними показниками – Р. Мун та Д. Сінклер (1989, 1995), М. Стабс (1996, 2002); когнітивними – Д. Добровольський (1995а).

Метою статті є дослідження фразеологічних одиниць, наявних у романі *The Eyre Affair*, їхня класифікація та верифікація даних нашої вибірки.

Роман *The Eyre Affair* належить перу Джаспера Ффорде – британського письменника літератури постмодерну, та є першим у циклі романів *Thursday Next*. Зважаючи на зміст цього літературного твору, його можна віднести до жанру альтернативної історії, проте варто зауважити, що тут цей жанр виявляється у симбіозі з іншими субжанрами, еkleктично характерними для цього літературного періоду.

Постмодернізм як напрям у сучасній літературній критиці опирається на теорію і практику постструктуралізму і деконструктивізму й вирізняється передовсім як спроба виявити на рівні організації художнього тексту певний світоглядний комплекс по-особливому емоційно забарвлених уявлень [2, с. 131]. Художній постмодерністський дискурс розглядаємо у контексті презумпцій його креативного потенціалу, закладення у ньому тенденцій розгалуження змісту, нелінійності, ризоматичності у способі організації зв'язності й когерентності тексту, можливості внутрішньої інаментної рухомості та інтерпретаційного плюралізму [2, с. 131]. Ризома – *rhizome* (кореневище) вимальовує принципово нелінійний спосіб організації цілісності тексту [3, с.860]. Англomовні твори постмодернізму – це ризоматичні тексти, які не мають центру, які є нелінійною формою постмодерністського письма, нелінійною моделлю літератури, що руйнує будь-яку ієрархію та послідовність. Жанрові моделі таких творів створюють умови для різних варіантів прочитання тексту. Саме відмова від заздалегідь заданого напрямку читання сприяє подоланню суперечностей між лінійністю письма й нелінійністю мислення. Визначаючи функції нелінійного письма в культурі, М. Субботін зауважує, що “нелінійне письмо, розвиваючи одновимірність тексту, надає простір рухові думки, змогу рухатися у різних напрямках, здійснювати переходи в інші виміри” [7, с. 40]. Для постмодерністської культури загалом характерно посилення у ній ролі посередників. Це досягається, серед іншого, за рахунок широкого використання техніки колажу, що передбачає перенос текстового матеріалу з одного контексту в інший з подальшим розподілом запозичених елементів на нових місцях художнього викладу. Так відкриваються нові можливості для означування, створення нових творів з уже існуючих об'єктів [2, с. 125].

Саме із вищезазначеним явищем маємо справу у романі *The Eyre Affair*, де персонажі роману Ш. Бронте *Jane Eyre* взаємодіють із персонажами ХХ століття актуального текстового світу, події якого

відбуваються в 1985 році, і навпаки, дійові особи ХХ століття посягають на світ, створений Ш. Бронте, та впливають на його сюжет. Проте, Jane Eyre – не єдиний канонічний твір, з яким Д. Ффорде встановлює зв'язки, письменник немов би жонглює так званими альтернативними світами, переходячи від актуального текстового світу до текстів світів різних відомих літературних творів та знову повертаючись назад. Тут спостерігаємо альтернативні світи чи можливі світи, що є також характерним для літератури постмодерну, які, проте, заплутують читача, не даючи йому збагнути подорож у часі та зупинення часу; альтернативний розвиток в історії та ідею щодо зміни історії, та тонку межу між фактами і вигадкою, і тим самим дають читачеві змогу зробити вибір: продовжувати далі чи ні. Можливими світами можна назвати ментальні моделі дійсного (чи уявного світу), які виникають у ситуаціях сприйняття, отримання інформації та побудови висловлювання, які існують у повному описі світу на правах альтернатив [6, с. 27]. Сучасний автор вважає надзавданням вираження власними зусиллями неосяжності буття і реалізацію її у поєднанні власних зусиль із досвідом і зусиллями попередників. До того ж, він не прагне до подібності навіть із найкращими взірцями, нікому і нічому не надає переваги, надаючи право читачеві самому розгадати і зробити вибір, а цитованому текстові – самому демонструвати естетичну силу і привабливість. Автор постмодерністського тексту займає стосовно персонажів і читачів, маніпуляційну, грайливу позицію, відмінну від тієї, що у традиційній нарації – позицію всезнаючого митця [2, с. 133]. Тим самим у постмодерністському тексті виникає постійна напруга: між минулим і теперішнім, між вигадкою і реальністю, між нарацією і метарівнем тексту.

Англійська мова до значної міри ідіоматична, відтак висловлення часто означає не те, що буквально сказано. Проблема аналізу функціонування ФО в художньому тексті належить до числа актуальних у сучасній лінгвістиці. Навіть в класичний період розвитку фразеології, лінгвісти вважали художнє мовлення тим середовищем, яке найбільш вдало реалізує потенціал семантичної структури фразеологічних одиниць [4, с.78]. Зважаючи на широку палітру у фразеологічній термінології, послуговуємося терміном “ідіома” як назвою об'єкта нашого дослідження через те, що робимо оперття на напрацювання лінгвістів, які є прибічниками англо-американської традиції, де “ідіома” вважається загальноприйнятим терміном на позначення метафоричної мови, проте далеко не єдиним. Ми дотримуємося “вузького” розуміння цього терміна – *стала, семантично непрозора чи метафорична одиниця* та схилиємося до визначення ідіоми, яке належить Ч. Фернандо та Р. Флауеллу: “Ідіома це – морфо-синтаксичний феномен, ключовою властивістю якого є асиметрія між значенням та синтаксичною будовою” [8, с. 33]. Беручи до уваги поставлену мету, було розглянуто наявні класифікації ідіом. Зауважимо, що кожна акцентує увагу на характерних ознаках чи особливостях ідіоматичних виразів, зокрема Д. Сейдл та В. Макморді (1997) виділяють ідіоми за тематичним критерієм (*informal idioms, formal idioms, verbal idioms, idioms used in special fields, idiomatic pairs, idioms related to special themes, idioms containing special keywords...*); Ч. Фернандо групує їх на три під-класи: чисті ідіоми (*pure idioms*), напівідіоми (*semi-idioms*) та дослівні ідіоми (*literal idioms*); М.А.К. Халідей (1985) бере до уваги функцію виразу – ідейні (*ideational*), міжособистісні (*interpersonal*) та відносні (*relational*) ідіоми; А. Маккай (1972) виокремлює ідіоми кодування (*encoding*) та декодування (*decoding*); М. Маккартні та Ф. О'делл орієнтують класифікацію ідіом на їх можливі сполучення: двокомпонентні (*binomials*), трикомпонентні (*trinomials*), прийменникові вирази (*prepositional phrase*), складні вирази (*compound*), речення (*whole clause or sentence*). За доцільне вважаємо застосувати класифікацію за морфологічним критерієм, але зустрічаємо три подібні: одна належить укладачу Oxford Dictionary of Current Idiomatic English А. П. Кауї (1983), друга – німецькому лінгвісту В. Фляйшеру (1997), третя – вітчизняній лінгвістці із всесвітньо відомим ім'ям І.В. Арнольд (1986). Наразі найбільш репрезентативною вважаємо класифікацію, запропоновану І.В. Арнольд, яка виокремлює такі вісім типів ідіом: *номінативні, вербальні, ад'єктивні, адвербіальні, прийменникові, сполучникові, визукового типу та формули* [1, с. 172].

За допомогою методу суцільної вибірки ми виявили 628 ідіоматичних одиниць. Для перевірки достовірності відібраних ідіом ми використовували Oxford dictionary of English idioms та Cambridge Dictionaries online [10].

Номінативні ідіоми – такі, до складу яких входить іменник або займенник у якості головного слова, ускладнений іншою частиною мови, становлять 16 % від загальної вибірки: *a loose cannon* – someone who behaves in an uncontrolled or unexpected way and is likely to cause problems for other people:

“I've read Tamworth's file on Hades and it makes pretty weird reading, Miss Next,” he said. “Tamworth was a bit of a loose cannon. SO-5 was his and his alone; Hades was more of an obsession than a job....” [9, p. 45].

Вербальні ідіоми – вирази, до складу яких входить дієслово у якості головного слова, проте значення цього дієслова не збігається із його словниковим значенням, складають 24 % від загальної вибірки: *tread the boards* – to act in plays:

“Landen and I had never wanted to tread the boards ourselves and had never troubled to dress up.” [9, p. 184].

Ад’єктивні ідіоми – ідіоми, що характеризують іменник чи займенник, до складу яких входить один чи декілька прикметників, але їх значення не є буквальним, виявлені у кількості 14 % від загальної вибірки: *worth one’s salt* – good at one’s job:

“I call it my “Olfactograph”. It’s very simple. Since any bloodhound worth its salt will tell you that each person’s smell is unique like a thumbprint,...” [9, p. 97].

Адвербіальні ідіоми мають у своєму складі один чи більше прислівників і становлять 21 % від загальної вибірки: *from scratch* – from the beginning, without using anything that already exists:

“What is it?” I asked, smelling it cautiously.

“It’s the fruit of a new plant designed completely from scratch seventy years from now. Look – ” [9, p. 115].

Прийменникові ідіоми функціонують як прийменники і становлять 11 % від загальної вибірки: *at times* – at various times, especially unpredictable:

“Joffy could be infuriating at times, but he probably had a point — although I wasn't going to let him know it.” [9, p.196].

Сполучникові ідіоми зустрічаються досить нечасто і становлять 6 % від загальної вибірки: *as long as* – provided that:

“If that is the case, I am sure we could manage a quick look for you – as long as you promise not to touch anything.” [9, p. 290].

Вигуківі ідіоми частіше за все, проте не завжди, мають форму наказових речень, вони складають 5 % від нашої вибірки: *Search me!* – something that you say when you do not know the answer to a question:

“Those guys didn’t look as though they were out collecting for the church fund.”

“You’ll find out.”

“I guess. I wonder who that man was I was trying to protect?”

“Search me.” [9, p. 283].

Ідіоми-формули представлені у готовому вигляді в дискурсі, важко дібрати їх еквіваленти серед частин мови, проте вони мають форму висловлювання і синтаксично сформовані як речення. Вони складають 3 % від нашої вибірки : *That’s it!* – used to say that something has ended:

“There is no other deal; that’s it. I’m taking Jane back with me now.”

I turned to my uncle. [9, p.317].

Для верифікації даних нашої вибірки застосували формулу для обчислення відносної похибки. Обчисливши теоретичну частоту певного явища, зіставляють з нею інші спостережувані частоти, вимірюючи відстань кожної спостережуваної частоти від теоретично обчисленої за допомогою відносної різниці між цими двома числами, що вираховується за наведеною нижче формулою і зветься *відотною похибкою*. Існує декілька способів її обчислення, проте, найбільш приблизне визначення обсягу вибірки може бути здійснене за формулою:

$$\delta = \frac{m}{n},$$

де δ – відносна похибка, а m – кількість вживань одиниці або її абсолютна частота [5, с.29]. Слід, однак, зауважити, що вказаний спосіб оцінки точності дослідження досить грубий, оскільки він не враховує рівномірності розподілу одиниці в тексті, а спирається лише на її частоту. У нашому випадку відносна похибка δ становить 0, 078 або 7,8 %.

Отже, проаналізувавши наявні у романі *The Eye Affair* ідіоматичні одиниці ми можемо стверджувати, що використання ідіом є характерним як для постмодерністського дискурсу, так і для Д. Ффорде. Найчастіше автор вживає вербальні, номінативні, ад’єктивні та адвербіальні типи ідіом. Зазвичай у статистичних дослідженнях прийнятною вважається похибка у 5 %, але наразі це наша перша підвбірка і ми її використовуємо для визначення обсягу, як стверджує В.І. Перебийніс “для прикидки”. Зі збільшенням вибірки перевірять точність обчислень і величину відносної похибки, використовуючи інші формули, які враховують і рівномірність розподілу одиниці в тексті. **Перспективу подальших досліджень** вбачаємо у виявленні індивідуально-авторських перетворень та трансформацій ідіом у художньому тексті, зокрема у творах Д. Ффорде.

Список літератури

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка (The English Word). / И. В. Арнольд – М.: Высшая школа – 1986. – 295 с.
2. Бехта І.А. Дискурс наратора в англомовній прозі. /І.А. Бехта – К: Грамота – 2004. – 304 с.

3. Всемирная энциклопедия: Философия / Гл. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. – М.: АСТ. Мн.: Харвест, Современный литератор – 2001. – 1312 с.
4. Мелерович А.М. Проблема семантического анализа фразеологических единиц современного русского языка / Алина Михайловна Мелерович – Ярославль – 1979. – 78 с.
5. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів: посібник / Перебийніс В.І. – Вид. 2, випр. і допов. – Вінниця: Нова Книга – 2013 – 176 с.
6. Переверзев К.А. Высказывание и ситуация: об онтологическом аспекте философии языка [Текст] / К.А. Переверзев // Вопросы языкознания. – 1998. – N5. – С. 24-52.
7. Субботин М.М. Теория и практика нелинейного письма (взгляд сквозь призму “Грамматологии” Ж. Дерриды) // Вопр. философии. – 1993. - №3. – С. 36-45.
8. Ch. Fernando On Idiom: Critical Views And Perspectives: [Exeter Linguistic Studies, 5 / Fernando, Ch., Flavell, R]. Exeter: University of Exeter – 1981. – pp. 18-48.
9. Fforde J. The Eyre Affair. / Jasper Fforde – New York: VIKING – 2002 – 374 p.
10. Cambridge Dictionaries online [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://dictionary.cambridge.org/>